

Instytut Inżynierii Biomedycznej i Pomiarowej
Wydział Podstawowych Problemów Techniki
Politechnika Wrocławska
Laboratorium Pomiarów Wielkości Nielektrycznych

Przyrządy wirtualne – rezystometr i termometr

Opracował: mgr inż. Bogumił Głód

Wrocław 2010

Cel ćwiczenia: Zapoznanie się z wirtualnym przyrządem pomiarowym zrealizowanym w środowisku LabVIEW. Zastosowanie wirtualnego przyrządu pomiarowego do realizacji pomiarów pośrednich, na przykładzie wirtualnego rezystometru. Zrealizowanie rzeczywistego pomiaru temperatury za pomocą termometru wirtualnego współpracującego z rezystancyjnym czujnikiem temperatury.

Program ćwiczenia

1. Zapoznać się ze stanowiskiem pomiarowym.
2. Uruchomić i zapoznać się z przyrządem wirtualnym – rezystometrem. Sprawdzić komunikację przyrządów pomiarowych z komputerem.
3. Zbadać charakterystykę rezystometru wirtualnego
4. Zbadać wpływ niepewności przyrządów pomiarowych i innych elementów na układu pomiarowego rezystometru wirtualnego na niepewność wyniku pomiaru rezystancji.
5. Wykonać termometr wirtualny z zadaniem czujnikiem rezystancyjnym temperatury. Znaleźć funkcję odwrotną $T(R)$ [°C] do funkcji podanych w tab. 2 i tab. 3. Funkcję odwrotną znaleźć jako przygotowanie do zajęć.
6. Zbadać wpływ niepewności przyrządów pomiarowych i innych elementów układu pomiarowego na niepewność pomiaru wyniku temperatury termometrem wirtualnym.
7. Zmierzyć temperaturę wybranego obiektu rzeczywistego i określić niepewność pomiaru tej temperatury.

Wprowadzenie

Pomiar jest procesem uzyskiwania informacji o cechach (parametrach) mierzonego obiektu. Informacja ta przenoszona jest przez sygnały. Sygnały przenoszące informacje ilościową o wielkościach mierzonych w postaci liczb nazywają się sygnałami pomiarowymi. Elementem umożliwiającym odbiór informacji z obiektu fizycznego jest czujnik pomiarowy. Czujniki są źródłem informacji dla aparatury pomiarowej. Natomiast aparatura pomiarowa zbiera sygnały pomiarowe, dokonując wstępnej normalizacji, przetworzenia na postać cyfrową, a następnie dostarcza informacje w tej postaci do bloków przetwarzania danych. Do zadań bloku przetwarzania danych, jakim obecnie jest komputer, należy cyfrowa obróbka (przetworzenie) informacji zgodnie z przyjętym algorytmem. Dotychczas funkcje takie spełniał nowoczesny przyrząd autonomiczny, który zawierał takie bloki funkcjonalne jak: zbieranie danych, przetwarzanie danych oraz prezentacja wyników. Teraz wszystkie te bloki zawiera przyrząd wirtualny, z tą różnicą, że o funkcji, jaką spełnia taki przyrząd, a więc, jaki realizuje algorytm – decyduje użytkownik.

Przyjęła się ogólna definicja, że **przyrząd wirtualny to rodzaj inteligentnego przyrządu pomiarowego, składającego się z komputera ogólnego przeznaczenia i dołączonych do niego urządzeń pomiarowych potrzebnych do akwizycji danych oraz oprogramowania umożliwiającego użytkownikowi obsługę za pomocą ekranu komputerowego i klawiatury lub myszy, z wykorzystaniem graficznego interfejsu użytkownika, tak jakby obsługiwał tradycyjny przyrząd autonomiczny.**

Nowoczesny sprzęt do akwizycji danych to:

- wielokanałowe karty przetworników analogowo-cyfrowych,
- autonomiczne przyrządy pomiarowe, ogólnego przeznaczenia, wyposażone w interfejs IEC-625 lub RS-232.

Istotną cechą przyrządu wirtualnego jest funkcjonalna elastyczność i rekonfigurowalność. Oznacza to, że ten sam sprzęt – karta przetworników lub przyrządy wyposażone w łącza komunikacyjne np. RS-232, podłączone do powszechnie występujących portów COM1 i COM2 komputerów – umożliwiają stworzenie szerokiej gamy różnych przyrządów wirtualnych, spełniających różne funkcje, zależne wyłącznie od użytkownika.

Z metrologicznego punktu widzenia przyrządy wirtualne najczęściej realizują pomiary pośrednie, w których wartość mierzona y otrzymuje się przez jej obliczenie na podstawie wartości innych wielkości mierzonych bezpośrednio i elementów składowych $x_1, x_2, \dots, x_n$, związanych znaną zależnością funkcyjną z wielkością mierzoną y :

$$y = f(x_1, x_2, \dots, x_n) \quad (1)$$

Analiza niepewności pomiarowych przyrządu wirtualnego nie różni się od analizy niepewności pomiarów pośrednich. Analiza ta daje odpowiedź na następujące pytania: jeśli znane są niepewności poszczególnych przyrządów, jaka jest niepewność obliczonego wyniku pomiaru? A także, na odwrót, jeśli obliczony wynik pomiaru musi mieć założoną niepewność, jakie są dopuszczalne niepewności poszczególnych przyrządów? Problemy te ujmuje prawo przenoszenia niepewności w pomiarach pośrednich.

Niepewność maksymalną opisano wzorem:

$$\Delta y = \left| \frac{\partial f}{\partial x_1} \Delta x_1 \right| + \left| \frac{\partial f}{\partial x_2} \Delta x_2 \right| + \dots + \left| \frac{\partial f}{\partial x_n} \Delta x_n \right|. \quad (2)$$

Pochodne cząstkowe $\partial f / \partial x_i$ nazywane są wrażliwościami (lub czułościami) wyniku pomiaru na zmiany wielkości x_i . Dla małych wartości Δx_i można korzystać z przybliżenia (3):

$$\frac{\partial f}{\partial x_i} \approx \frac{\Delta f}{\Delta x_i}. \quad (3)$$

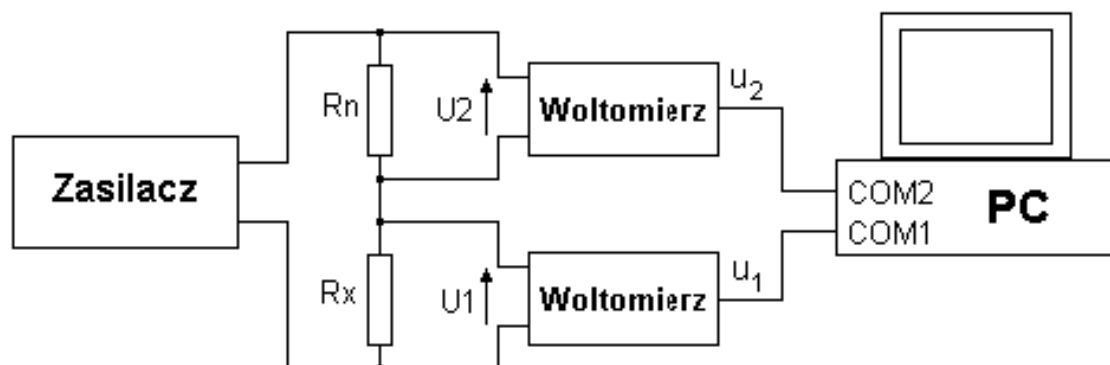
Jeśli $n > 3$ i poszczególne niepewności są niezależne od siebie, to można obliczać niepewność średniokwadratową (4):

$$\Delta y = \sqrt{\left(\frac{\partial f}{\partial x_1} \Delta x_1 \right)^2 + \left(\frac{\partial f}{\partial x_2} \Delta x_2 \right)^2 + \dots + \left(\frac{\partial f}{\partial x_n} \Delta x_n \right)^2}. \quad (4)$$

Układ pomiarowy

Przykładem realizacji wirtualnego przyrządu pomiarowego i pomiaru pośredniego jest rezystometr. Ma on praktyczne znaczenie, gdyż istnieje wiele różnorodnych rezystancyjnych czujników pomiarowych, z którymi może współpracować, tworząc wirtualny przyrząd do pomiaru np.: temperatury, ciśnienia, naprężeń mechanicznych, wilgotności itp.

Układ pomiarowy rezystometru przedstawiono na rys. 1.

Rys. 1. Układ pomiarowy rezystometru wirtualnego

Ogólną zależność, wiążącą wielkości mierzone i elementy składowe z wartością mierzonej rezystancji, wyraża wzór (5):

$$R_{xw} = f(u_1, u_2, R_n), \quad (5)$$

gdzie: R_{xw} – wartość rezystancji wskazywana przez rezystometr wirtualny,
 u_1, u_2 – wartości napięć wskazywane przez woltomierze,
 R_n – rezystancja wzorca.

Przy założeniu, że rezystancje wejściowe woltomierzy są bardzo duże a rezystancja wewnętrzna zasilacza bardzo mała, można zależność (5) przedstawić za pomocą wzoru (6):

$$R_{xw} = \frac{u_1}{u_2} R_n, \quad (6)$$

Obliczając wówczas, wg zależności (2), niepewność wskazań rezystancji, pochodzącą od niepewności pomiarów napięć u_1, u_2 oraz niepewności wzorca R_n , otrzymamy wzór (7):

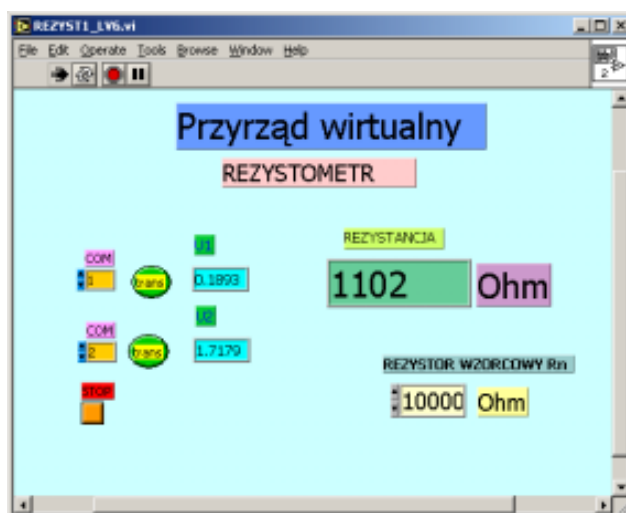
$$\Delta R_{xw} = \left| \frac{R_n}{u_2} \Delta u_1 \right| + \left| \frac{u_1 R_n}{u_2^2} \Delta u_2 \right| + \left| \frac{u_1}{u_2} \Delta R_n \right|. \quad (7)$$

Powyższe równanie stanowi podstawę obliczenia niepewności maksymalnej wskazań rezystometru wirtualnego, przedstawionego w ćwiczeniu.

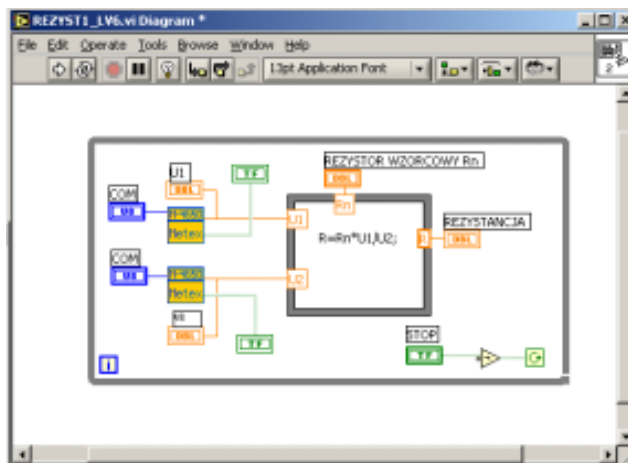
LabVIEW

LabVIEW (Laboratory Virtual Instrument Engineering Workbench) jest zintegrowanym środowiskiem programowym, umożliwiającym graficzne (tzw. język G) programowanie obsługi systemów pomiarowych. Zawiera wszystkie narzędzia do akwizycji danych, analizy i prezentacji.

Program tworzony jest w postaci diagramu – w oknie diagramu, w którym poszczególne operacje przedstawiane są w postaci symboli graficznych. Prezentacja, tj. wprowadzanie danych i wyprowadzanie wyników odbywa się w oknie panelu w postaci symboli graficznych, takich jakie występują w rzeczywistych przyrządach: przełączniki, pokrętła, suwaki, wskaźniki analogowe i cyfrowe, rejestratory itp. (rys. 2 – rys. 5).

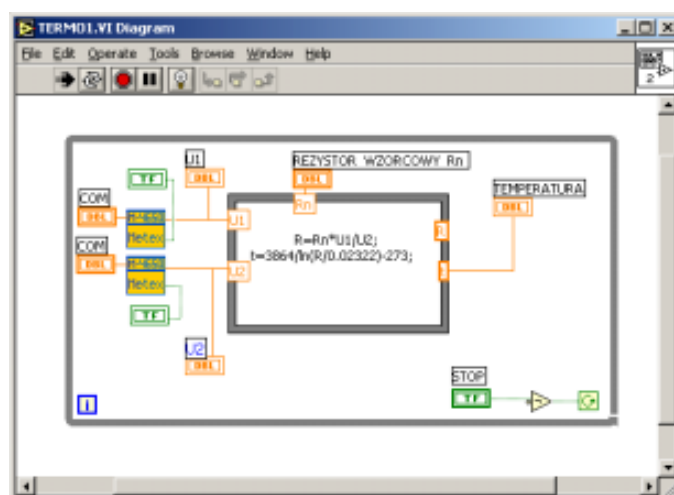
Rys. 2. Okno panelu rezystometru wirtualnego

Rys. 3. Okno diagramu rezystometru wirtualnego

Rys. 4. Okno panelu termometru wirtualnego

Rys. 5. Okno diagramu termometru wirtualnego

Przyrządy pomiarowe

1. Multimetr METEX, typ: M-4640A (lub M-4650CR) – 2 szt.
2. Rezystor dekadowy, typ DR5b-16 – 2 szt.
3. Zasilacz, typ ZT-980-1M – 1 szt.

Literatura

1. Winiecki W., *Organizacja Komputerowych Systemów Pomiarowych*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 1997.
2. Chwaleba A., Poniński M., Siedlecki A., *Metrologia Elektryczna*, Warszawa, WNT 1996.

Przebieg ćwiczenia

Ad. 1. Zapoznać się z instrukcją do ćwiczenia. Połączyć układ pomiarowy zgodnie ze schematem na rys. 1. Ustawić wartości rezystorów na 100000. Ustawić przełącznikami zakresy przyrządów pomiarowych na 200 V DCV. Włączyć zasilacz i ustawić wartość napięcia 2 V pokrętką „REGULACJA NAPIĘCIA”. Następnie włączyć przyrządy pomiarowe.

Ad. 2. Uruchomić środowisko LabVIEW (ikona LabVIEW – Student Edition), otworzyć katalog LAB_INFO. Otworzyć plik rezysl.vi. Ustawić w oknie panelu odpowiednie numery COM (rys. 2), zgodnie z rzeczywistymi, przypisanymi do przyrządów pomiarowych z rys. 1. Uruchomić rezystometr wirtualny. Upewnić się, że istnieje komunikacja pomiędzy komputerem i przyrządami pomiarowymi.

Ad 3. Ustawić zakres pomiarowy przyrządów na 2 V DCV. Ustawić wartość rezystora wzorcowego $R_n = 10000 \Omega$. Odczytywać wskazania rezystometru wirtualnego R_{xw} w zależności od wartości rezystancji mierzonej R_x . Wartość R_x zmieniać od 0 do 100 k Ω (co najmniej 10 nastaw).

Odczytywać i zapisywać jednocześnie wskazania przyrządów pomiarowych. Zmienić zakresy woltomierzy na 20 V DCV i powtórzyć badania. Wyniki przedstawić wg tabeli 1.

Tabela 1. Wyniki pomiarów dla $R_n = 10\,000 \Omega$, zakresy woltomierzy 2 V DCV

Lp.	R_x Ω	R_{xw} Ω	u_1 V	u_2 V	Δu_1 V	Δu_2 V	ΔR_n Ω	ΔR_x Ω	$\Delta R_{xw,max}$ Ω	$\Delta R_{xw,šk}$ Ω
1										
2										
3										
4										
5										
6										
7										
8										
9										
10										

R_x – rezystancja mierzona,
 R_{xw} – rezystancja wskazywana,
 ΔR_{xw} – niepewność wyniku,
 $\Delta R_{xw,max}$ – niepewność wyniku maksymalna,
 $\Delta R_{xw,šk}$ – niepewność wyniku średniokwadratowa.

Ad. 4. Na niepewność wyniku pomiaru rezystometrem wirtualnym mają wpływ niepewności przyrządów pomiarowych Δu_1 , Δu_2 oraz ΔR_n . Zbadać wpływ tych niepewności na wynik wskazań rezystometru. Niepewności Δu_1 i Δu_2 obliczyć dla wartości wskazywanych u_1 i u_2 z pkt. 3 i wstawić odpowiednio do tab. 1, korzystając z danych technicznych używanych przyrządów, wg wzoru:

$$\Delta x = \pm \left(\frac{\delta_p x}{100} + n \times \text{ziarno} \right), \quad (8)$$

gdzie: Δx – niepewność wartości mierzonej cyfrowo,
 δp – błąd analogowy miernika cyfrowego, %,
 x – wartość mierzona,
 n – błąd ziarnistości,
 ziarno – wartość jednostki najmniej znaczącej cyfry miernika cyfrowego, dla danego zakresu.

Niepewność ΔR_n wyliczyć z klasy użytego rezystora wg wzoru:

$$\Delta R_n = \frac{\text{kl } R_n}{100}. \quad (9)$$

Otworzyć plik rezyst2.vi. Uruchomić rezystometr (demo). W oknie panelu nastawiać odpowiednie wartości $U_1, U_2, \Delta U_1, \Delta U_2, R_n, \Delta R_n$ (z tab. 1) i odczytywać wskazania rezystometru.

Wpływ poszczególnych niepewności na wynik pomiaru zbadać oddzielnie – uzyska się wówczas informację o wrażliwości (czułości) wskazań rezystometru na daną niepewność pomiaru bezpośredniego lub elementu składowego (wzór 3).

Obliczyć maksymalną oraz średniokwadratową niepewność wskazań rezystometru, pochodzącą od poszczególnych niepewności. Wykonać wykres zależności $R_{\text{zw}} = f(R_x)$ oraz nanieść dla poszczególnych punktów odpowiednie niepewności ΔR_{zw} .

Ad. 5. Otworzyć plik termol.vi. W oknie panelu dokonać nastaw wg pkt. 3. W oknie diagramu, w bloku przetwarzania danych, wpisać funkcję $T(R_t)$ [°C], dla danego rezystancyjnego czujnika termometrycznego. Zbadać charakterystykę termometru wirtualnego (jak w pkt. 3), poprzez symulację czujnika rezystorem R_x . Zmieniać R_x wg tabeli dla danego czujnika (tab. 2 lub tab. 3).

Ad. 6. Realizacja tego punktu ćwiczenia przebiega tak jak w pkt. 3 i 4, z tą różnicą, że zamiast R_x jest R_t , a wielkością wyjściową (wskazywaną) jest temperatura T [°C]. Otworzyć plik termo2.vi. Dokonywać nastaw odpowiednich wartości uzyskanych w pkt. 5. Wykonać wykres zależności $T_w = f(R_t)$ oraz nanieść dla poszczególnych punktów odpowiednie niepewności ΔT_w .

Ad. 7. Odłączyć od zacisków (na płycie zaciskowej) rezystor R_x i podłączyć rezystancyjny czujnik temperatury. Zmierzyć np. temperaturę wody z sieci wodociągowej, temperaturę wrzenia wody, temperaturę mieszaniny wody z lodem itp.

Pytania kontrolne

1. Co to jest przyrząd wirtualny?
2. W jakie dodatkowe urządzenia należy wyposażyć komputer, aby zbudować przyrząd wirtualny?
3. Co to jest pomiar pośredni?
4. Jak przenoszą się błędy narzędzi pomiarowych na wynik pomiaru w pomiarach pośrednich?
5. Do czego służy czujnik pomiarowy?
6. Jak można scharakteryzować, przedstawione (w tabelach 2 i 3), czujniki temperatury.

Tabela 2. Zależność rezystancji od temperatury czujnika termistorowego typu NC-210
(temperatura znana z dokładnością $\pm 0,5\text{ }^{\circ}\text{C}$)

Temperatura t $^{\circ}\text{C}$	Rezystancja R_{th}	
	Ω	Ω
	Czujnik 1	Czujnik 2
0	37208	32569
5	28735	25249
10	22396	19751
15	17607	15583
20	13956	12394
25	11488	9934
30	8972	8020
35	7272	6521
40	5933	5336
45	4872	4395
50	4025	3641
55	3345	3034
60	2795	2542
65	2348	2141
70	1893	1813
75	1683	1542
80	1434	1317
85	1228	1131
90	1056	974
95	912	843
100	791	733
$R_{th} = A \times e^{\frac{B}{T}}$, gdzie: $T = t + 273\text{ K}$		
A [Ω]	0,02145	0,02322
B [K]	3933	3864

Tabela 3. Zależność rezystancji od temperatury czujnika KTY81-221

Temperatura t $^{\circ}\text{C}$	Rezystancja R_t		
	Ω	Ω	Ω
	min	typ	max
0	1603	1630	1656
10	1748	1772	1797
20	1901	1922	1944
25	1980	2000	2020
30	2057	2080	2102
40	2217	2245	2272
50	2383	2417	2451
60	2557	2557	2637
70	2737	2737	2832
80	2924	2924	3035
90	3118	3182	3246
100	3318	3392	3466
$R_t = 2000 \times [1 + A \times (t - 25) + B \times (t - 25)^2]$ Ω t – temperatura, $^{\circ}\text{C}$			
A [$1/\Omega$]		$7,874 \times 10^{-3}$	
B [$1/\Omega^2$]		$1,874 \times 10^{-5}$	